

Mr. Sastromoeljono onderstreepte, aldus het verslag van zijn mededelingen¹, dat onder de inheemsen de groepen van 'de werkelijk loyalen' en 'de staatsgevaarlijken' maar klein waren en dat de grote meerderheid der inheemsen bestond uit 'staatsonverschilligen' of 'staatslauwen'. Die grote groep

'vertoont verscheidene nuanceringsen, maar zoals de naam het reeds aanduidt, is onverschilligheid haar hoofdkenmerk. Het sterkst komt dat in dit verband tot uiting in dit gezegde: 'Wat kan het mij schelen, of ons land onder Nederland of een andere mogendheid komt te staan, ik zal er niets bij verliezen; waarom mij uitgesloofd om de bestaande toestand te handhaven?' Deze mensen zijn bepaaldelijk niet anti-gezag of anti-Nederlanders, het enig positieve in hun gevoelen is een duidelijk ongeïnteresseerd zijn. Ontevreden zijn zij niet, maar bepaaldelijk tevreden evenmin.

Weer anderen in deze groep zeggen: 'Moeten wij dit land nu helpen verdedigen tegen buitenlandse aggressie? Waarvoor, is dit dan ons land? Och, als het alleen maar om financiële bijdragen gaat, ons goed. Mensen in nood dienen geholpen te worden, maar ons bloed er voor geven, neen!'

Uit dit laatste blijkt het gevoel van: wij hebben ons land en onze vrijheid verloren, wij berusten in deze toestand, wij doen niets om aan die toestand een einde te maken, maar evenmin zullen wij iets doen om hem te bestendigen. Als dienaren van de staat doen deze mensen hun plicht. Zij moeten nu eenmaal werken om niet van de honger om te komen.'

Ruim een half jaar later, begin februari '41, kwam de oudste Indonesische medewerker bij de censuur, die tevens al sinds '31 Volksraadslid was, tot overeenkomstige conclusies. 'Het heeft mij', rapporteerde hij,

'gefrappeerd te moeten constateren dat in de briefwisseling tussen de inheemsen onderling nooit, maar dan ook nooit een lans wordt gebroken dan wel propaganda wordt gemaakt voor de zaak der Geallieerden. Scherpe kritiek op het optreden der Duitse barbaren is mij evenmin onder ogen gekomen.'

De inheemse censuur-medewerker wees er verder op dat zodanige kritiek ook vrijwel ontbrak in de inheemse pers.

Toen Levelt, de regeringsgemachtigde voor algemene zaken, in maart '41 de twee geciteerde uitlatingen aan van Starkenborgh voorlegde, wees hij nog op een rapport van een inheemse jurist² die opgemerkt had, 'dat men zich, wat de grote massa der Indonesische bevolking betreft, geen

¹ Van der Wal: *Volksraad*, dl. II, p. 583-84. ² A.v., p. 574.